

1. a) Určete parciální derivace prvního řádu funkce $z = z(x, y)$ dané rovnicí $z^3 - 3xy - 8 = 0$ v bodě $A = [0, 3]$.
- b) Ke grafu funkce f najděte tečnou rovinu, která je rovnoběžná s rovinou ϱ . $f(x, y) = x^2 + y^2 - x$, $\varrho : 3x + 2y - z = 0$.

$$[3(x - 2) + 2(y - 1) - (z - 3) = 0]$$
- c) K nulové hladině funkce f najděte tečnou rovinu, která je rovnoběžná s rovinou ϱ .
 $f(x, y, z) = x^2 + 2y^2 + 3z^2 - 21$, $\varrho : x + 4y + 6z = 0$.
 $[(x - 1) + 4(y - 2) + 6(z - 2) = 0, \quad (x + 1) + 4(y + 2) + 6(z + 2) = 0]$
2. Najděte lokální extrémy funkce f
 - a) $f(x, y) = x^4 + y^4 - x^2 - 2xy - y^2$ $[[1, 1], [-1, -1]]$ min, $[0, 0]$ sedlo
 - b) $f(x, y) = x^2 + xy + y^2 - 4 \ln x - 10 \ln y$ $[[1, 2]]$ min
 - c) $f(x, y, z) = x^2 + y^2 + z^2 + 2x + 4y - 6z$ $[-1, -2, 3]$ min
 - d) $f(x, y, z) = xy + z(a - x - 2y - 3z)$ $[\frac{a}{5}, \frac{a}{10}, \frac{a}{10}]$ sedlo
 - e) $f(x, y) = xy \ln(x^2 + y^2)$ $[0, \pm 1], [\pm 1, 0]$ sedla, $[\frac{1}{\sqrt{2e}}, \frac{1}{\sqrt{2e}}]$,
 $[-\frac{1}{\sqrt{2e}}, -\frac{1}{\sqrt{2e}}]$ min, $[-\frac{1}{\sqrt{2e}}, \frac{1}{\sqrt{2e}}], [\frac{1}{\sqrt{2e}}, -\frac{1}{\sqrt{2e}}]$ max
3. a) $\iint_{y^2 \leq x \leq y+2} y e^x dx dy$ $[\frac{1}{2}e^4 + \frac{5}{2}e]$
- b) $\iint_{x^2 \leq y \leq \sqrt{16-x^2}} \frac{x}{(1+y)^2} dx dy$ $[0]$
- c) $\iint_{1 \leq x^2 \leq y^2 \leq 4} |x y| dx dy$ $[\frac{9}{2}]$
- d) $\iint_S \frac{1}{x+y+1} dx dy$, kde S je trojúhelník s vrcholy $[1, 2], [5, 2], [4, 4]$
 $[\frac{1}{5}(144 \ln 3 - 224 \ln 2)]$
- e) $\iint_S |x| dx dy$, kde S je dána nerovnostmi $x^2 \leq y$, $4x^2 + y^2 \leq 12$
 $[4\sqrt{3} - \frac{10}{3}]$
4. a) $\iiint_V \frac{xy^3z}{(1+z^2)^2} dx dy dz$, kde V je dána nerovnostmi, $\sqrt{x^2 + y^2} \leq z \leq 2$, $0 \leq x$, $0 \leq y$
 $[-\frac{1}{60} + \frac{1}{16} \ln 5]$
- b) $\iiint_V x^2 y z^3 dx dy dz$, kde V je dána nerovnostmi $0 \leq x \leq 1$, $0 \leq y \leq x$, $0 \leq z \leq xy$ $[\frac{1}{312}]$
- c) $\iiint_V \frac{x+y}{4+z} dx dy dz$, kde V je dána nerovnostmi $x + y \leq 3$, $0 \leq y$, $0 \leq x$, $0 \leq z \leq 4$ $[9 \ln 2]$
- d) $\iiint_V \frac{xy}{(4+z)^2} dx dy dz$, kde V je dána nerovnostmi $x^2 + y^2 \leq 4z \leq 16$ $[0]$
- e) $\iiint_V x^2 y z dx dy dz$, kde V je dána nerovnostmi $4x^2 + y^2 + z^2 \leq 1$, $x \geq 0$, $y \geq 0$, $z \leq 0$
 $[-\frac{1}{2^3} \frac{1}{105}]$

Příklad 1: Vypočítejte délku křivky $\vec{r}(t) = (t, \arcsin t, \frac{1}{4} \ln \frac{1-t}{1+t})$, $t \in [0, \frac{1}{2}]$ a najděte tečnu v bodě $B[\frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\pi}{4}, \frac{1}{4} \ln \frac{2-\sqrt{2}}{2+\sqrt{2}}]$.

Řešení: Pro délku d křivky platí

$$d = \int_0^{\frac{1}{2}} \sqrt{1 + \frac{1}{1-t^2} + \frac{1}{16} \frac{4}{(1-t^2)^2}} dt = \int_0^{\frac{1}{2}} \frac{2(1-t^2) + 1}{2(1-t^2)} dt = \frac{1}{2} + \frac{1}{4} \ln 3.$$

Tečna má tvar: $\vec{y}(\tau) = [\frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\pi}{4}, \frac{1}{4} \ln \frac{2-\sqrt{2}}{2+\sqrt{2}}] + (1, \sqrt{2}, -1)\tau$, $\tau \in \mathbb{R}$.

1. Popište parametricky úsečku spojující body $A[1, 5, 2]$ a $B[3, 2, 6]$.
2. Rozhodněte, zda obrazem vektorové funkce $\vec{r}(t) = (1, t^2, t^2)$, $t \in [-2, 2]$ je regulární jednoduchá křivka.
3. Popište rozdíl mezi křivkami $\vec{r}_1(t) = (\cos t, \sin t, 0)$ a $\vec{r}_2(t) = (\sin t, \cos t, 0)$ pro $t \in [0, 2\pi]$.
4. Najděte parametrické vyjádření křivky dané rovnicemi $x^2 + 2y^2 - 1 = 0$, $z - 1 = 0$, popište její vlastnosti a nakreslete ji.
5. Spočítejte délku jednoho závitu šroubovice dané vektorovou funkcí $\vec{r}(t) = (\cos t, \sin t, 2t)$. Pro $t = \pi/2$ určete tečnu k této šroubovici.

Křivkové integrály

Křivkové integrály 1. druhu

Příklad 2: Vypočítejte křivkový integrál

$$\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x+y},$$

kde \mathcal{K} je úsečka AB a $A[0, 2]$, $B[3, 0]$.

Řešení: Parametrické vyjádření úsečky AB je: $[x, y] = A + t(B - A)$, po souřadnicích $x = 0 + 3t$, $y = 2 - 2t$, $t \in [0, 1]$. Tudíž

$$\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x+y} = \int_0^1 \frac{\sqrt{3^2 + (-2)^2}}{3t + 2 - 2t} dt = \sqrt{13} [\ln |t + 2|]_0^1 = \sqrt{13} \ln \frac{3}{2}.$$

Příklad 3: Vypočítejte křivkový integrál

$$\int_{\mathcal{K}} f(\vec{r}) ds,$$

kde $f(\vec{r}) = z$, \mathcal{K} je kuželová šroubovice $(t \cos t, t \sin t, t)$, $t \in [0, 1]$.

$$[\frac{1}{3}(\sqrt{3^3} - \sqrt{2^3})]$$

4. $f(\vec{r}) = \frac{1}{x-y}$ a \mathcal{K} je úsečka spojující body $A[0, -2, 0]$, $B[4, 0, 0]$.
 [Parametrické vyjádření úsečky AB je: $x = 0 + 4t$, $y = -2 + 2t$, $z = 0 + 0t$, $t \in [0, 1]$. Tudíž

$$\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x-y} = \int_0^1 \frac{\sqrt{4^2 + 2^2 + 0^2}}{4t + 2 - 2t} dt = \frac{\sqrt{20}}{2} [\ln |1+t|]_0^1 = \sqrt{5} \ln 2.]$$
5. $f(\vec{r}) = x + y$ a \mathcal{K} je obvod trojúhelníka s vrcholy $A[0, 1, 0]$, $B[2, 1, 0]$, $C[0, 3, 0]$. [8 + 6\sqrt{2}]
6. $f(\vec{r}) = x^2$ a \mathcal{K} je graf funkce $y = \ln x$ na intervalu $[1, 2]$.
7. $f(\vec{r}) = \sqrt{x^2 + y^2}$ a \mathcal{K} je dána rovnicí $x^2 + y^2 = 2x$.

Křivkové integrály 2. druhu

Příklad 8: Vypočítejte křivkový integrál

$$\int_{\mathcal{K}^+} \frac{y^2 dx - x^2 dy}{x^2 + y^2},$$

kde \mathcal{K}^+ je orientovaná polovina kružnice ležící v polovině dané nerovností $x \geq 0$, se středem v počátku, s počátečním bodem $A[0, -\varrho]$ a koncovým bodem $B[0, \varrho]$, $\varrho > 0$. Parametrizací $x(t) = \varrho \cos t$, $y(t) = \varrho \sin t$, $t \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ dostaneme

$$\int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \frac{\varrho^3 \cos^3 t + \varrho^3 \sin^3 t}{\varrho^2 \cos^2 t + \varrho^2 \sin^2 t} dt = \varrho \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} [(1 - \sin^2 t) \cos t + (1 - \cos^2 t) \sin t] dt = \frac{4\varrho}{3}.$$

9. Vypočítejte práci, která se vykoná v silovém poli $\vec{v}_1 = (2xy, x^2)$, popřípadě $\vec{v}_2 = (xy, y - x)$ při přemístění hmotného bodu z místa $A[0, 0]$ do místa $B[1, 1]$ po křivce \mathcal{K}^+ dané vztahy: a) $y = x$, b) $y = x^2$, c) $x = y^2$, d) lomená čára ACB s bodem $C[1, 0]$, e) kratší oblouk kružnice $x^2 + (y - 1)^2 = 1$.

Vypočítejte

10. $\int_{\mathcal{K}^+} (y^2 - z^2) dx + 2yz dy - x^2 dz,$

kde \mathcal{K}^+ je křivka daná rovnicemi $x = t$, $y = t^2$, $z = t^3$, $t \in [0, 1]$.

11. $\int_{\mathcal{K}^+} (x^2 - 2xy) dx + (y^2 - 2xy) dy,$

kde \mathcal{K}^+ je křivka daná grafem funkce $y = x^2$, $x \in [-1, 1]$.

12. $\int_{\mathcal{K}^+} (y^2 + z) dx + xy dy + (x + y + yz) dz,$

kde \mathcal{K}^+ je křivka daná rovnicemi $x = 3 \cos t, y = 3 \sin t, z = t, t \in [0, \pi]$.

13. $\int_{\mathcal{K}^+} (2 - y) dx + x dy,$

kde \mathcal{K}^+ je křivka daná rovnicemi $x = t - \sin t, y = 1 - \cos t, z = 0, t \in [0, 2\pi]$.

Plošné integrály 1.druhu

Příklad 14: Vypočítejte plošný integrál 1. druhu

$$\iint_S \sqrt{x^2 + y^2} dS,$$

kde S je povrch koule s poloměrem ϱ a středem v počátku souřadného systému.

Řešení: Přechodem ke sférickým souřadnicím $x = \varrho \cos u \cos v, y = \varrho \sin u \cos v, z = \varrho \sin v, u \in [0, 2\pi), v \in (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}), dS = \varrho^2 \cos v du dv$ dostaneme

$$\iint_S \sqrt{x^2 + y^2} dS = \int_0^{2\pi} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{\varrho^2 \cos^2 u \cos^2 v + \varrho^2 \sin^2 u \cos^2 v} \varrho^2 \cos v dv du = \pi^2 \varrho^3.$$

Příklad 15: Vypočítejte integrál

$$\iint_S [x^2 y^2 + x^2 z^2 + y^2 z^2] dS,$$

kde S je část kuželové plochy $z^2 = x^2 + y^2, z \geq 0$ ohraničená válcovou plochou $x^2 + y^2 = 4x$.

Řešení: Průmětem plochy S do roviny xy je kruh S_{xy} $((x - 2)^2 + y^2 = 4)$. Pro diferenciál plochy dS platí $dS = \sqrt{1 + z_x^2 + z_y^2} dS_{xy} = \sqrt{\frac{2(x^2 + y^2)}{x^2 + y^2}} dS_{xy} = \sqrt{2} dS_{xy}$. Tedy

$$\iint_S x^2 y^2 + x^2 z^2 + y^2 z^2 dS = \sqrt{2} \iint_{S_{xy}} [x^2 y^2 + (x^2 + y^2)^2] dS_{xy}.$$

Přechodem k polárním souřadnicím $x = \varrho \cos t, y = \varrho \sin t$ dostaneme $t \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}], 0 \leq \varrho \leq 4 \cos t$ a

$$\sqrt{2} \iint_{S_{xy}} [x^2 y^2 + (x^2 + y^2)^2] dS_{xy} = \sqrt{2} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{4 \cos t} (\varrho^4 \cos^2 t \sin^2 t + \varrho^4) \varrho d\varrho dt = .$$

$$\sqrt{2} \frac{4^6}{6} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \cos^6 t (\cos^2 t \sin^2 t + 1) d\varrho dt = \sqrt{2} \frac{4^6}{6} \frac{87\pi}{256} = \frac{348\pi\sqrt{2}}{3}.$$

Příklad 16: Vypočítejte integrál

$$I = \iint_S \frac{dS}{\sqrt{\varrho^2 - z^2}},$$

kde S je plášť válce s poloměrem ϱ , s podstavou v rovině xy a výškou k , $0 < k < \varrho$.

Řešení: Přechodem k cylindrickým souřadnicím $\vec{r} : x = \varrho \cos u, y = \varrho \sin u, z = v, u \in [0, 2\pi], v \in [0, k]$ dostaneme

$$I = \int_0^k \int_0^{2\pi} \frac{\|\vec{r}_u \times \vec{r}_v\| dudv}{\sqrt{\varrho^2 - v^2}} = \int_0^k \int_0^{2\pi} \frac{\varrho dudv}{\sqrt{\varrho^2 - v^2}} = 2\pi\varrho [\arcsin \frac{v}{\varrho}]_0^k = 2\pi\varrho \arcsin \frac{k}{\varrho}.$$

Příklad 17: Vypočítejte integrál

$$I = \iint_S \sqrt{x^2 + y^2} dS,$$

kde S je povrch koule se středem v počátku a poloměrem $\varrho > 0$.

Řešení: Přechodem k sférickým souřadnicím $\vec{r} : x = \varrho \cos u \cos v, y = \varrho \sin u \cos v, z = \varrho \sin v, u \in [0, 2\pi], v \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ dostaneme $dS = \varrho^2 \cos v$ a

$$I = \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} \sqrt{(\varrho \cos u \cos v)^2 + (\varrho \sin u \cos v)^2} \varrho^2 \cos v dudv = \varrho^3 \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} \cos^2 v dudv = \pi^2 \varrho^3.$$

Plošné integrály 2.druhu

Příklad 18: Vypočítejte integrál

$$\iint_{S^+} x^3 dydz + y^3 dx dz + 3z dx dy,$$

kde S je vnější strana části rotačního paraboloidu $z = 1 - x^2 - y^2$, která je omezená rovinou $z = 0$.

Řešení: Úlohu lze rozložit na výpočet tří integrálů přes průměty plochy S do odpovídajících rovin yz, xz a xy .

Při průmětu do roviny yz platí $x = \sqrt{(1 - y^2 - z)^3}$, pokud vnější normálový vektor \vec{n} má první souřadnici $n_1 > 0$, a zároveň $x = -\sqrt{(1 - y^2 - z)^3}$, pokud $n_1 < 0$. Tedy

$$\begin{aligned} I_x &= \iint_{S^+} x^3 dydz = 2 \iint_{S_{yz}} \sqrt{(1 - y^2 - z)^3} dydz = 2 \int_{-1}^1 \int_0^{1-y^2} (1 - y^2 - z)^{\frac{3}{2}} dz dy \\ &= -\frac{4}{5} \int_{-1}^1 [(1 - y^2 - z)^{\frac{5}{2}}]_0^{1-y^2} dy = \frac{4}{5} \int_{-1}^1 (1 - y^2)^{\frac{5}{2}} dy = \left[\begin{array}{l} y = \sin t \\ dy = \cos t \end{array} \right] \\ &= \frac{4}{5} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \cos^5 t \cos t dt = \frac{1}{10} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} (1 + \cos 2t)^3 dt = \frac{1}{10} \left(\pi + \frac{3}{2}\pi \right) = \frac{\pi}{4}. \end{aligned}$$

Při průmětu do roviny xz dostaneme stejnou úlohu jako v předchozím kroku (stačí zaměnit proměnné x a y , neboli $I_y = \frac{\pi}{4}$).

Při průmětu do roviny xy budeme integrovat přes průmět S_{xy} , kterým je kruh daný nerovností $x^2 + y^2 \leq 1$ a přechodem k polárním dostaneme

$$\begin{aligned} I_z &= \iint_{S^+} 3z dx dy = 3 \iint_{S_{xy}^+} 1 - x^2 - y^2 dx dy = \left[\begin{array}{l} x = \varrho \cos t, \quad \varrho \in [0, 1] \\ y = \varrho \sin t, \quad t \in [0, 2\pi] \end{array} \right] \\ &= 3 \int_0^{2\pi} \int_0^1 (1 - \varrho^2) \varrho d\varrho dt = \left[\begin{array}{l} u = 1 - \varrho^2 \\ du = -2\varrho d\varrho \end{array} \right] = -3\pi \int_1^0 u du = \frac{3\pi}{2}. \end{aligned}$$

Zadaný integrál má tedy hodnotu $I = \frac{\pi}{4} + \frac{\pi}{4} + \frac{3\pi}{2} = 2\pi$.

Příklad 19: Vypočítejte tok vektorového pole $\vec{v} = (4x, -2y^2, z^2)$ povrchem válce daného rovnicemi $x^2 + y^2 = 4$, $z = 0$, $z = 3$.

Řešení: Pro tok T platí

$$T = \iint_{S^+} \vec{v} \vec{n} dS,$$

kde \vec{n} je vnější normálový vektor k povrchu válce. Úlohu lze rozložit na výpočet tří integrálů přes podstavu a plášť válce.

Vnější normálový vektor k podstavě v rovině $z = 0$ je $\vec{n} = (0, 0, -1)$ a pro první integrál platí

$$I_1 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (0, 0, -1) dS = \iint_{S_{xy}} -z^2 dx dy = 0.$$

Vnější normálový vektor k podstavě v rovině $z = 3$ je $\vec{n} = (0, 0, 1)$ a pro druhý integrál platí

$$I_2 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (0, 0, 1) dS = \iint_{S_{xy}} z^2 dx dy = 3^2 \pi 2^2 = 36\pi.$$

Vnější normálový vektor k plášti válce získáme po parametrizaci $\vec{r}: x = 2 \cos u, y = 2 \sin u, z = v, u \in [0, 2\pi], v \in [0, 3]$, potom tečné vektory mají tvar $\vec{r}_u = (-2 \sin u, 2 \cos u, 0)$, $\vec{r}_v = (0, 0, 1)$ a normálový vektor $\vec{n} = (\cos u, \sin u, 0)$. Pro třetí integrál tedy platí

$$I_3 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (\cos u, \sin u, 0) dS = \int_0^{2\pi} \int_0^3 [8 \cos^2 u - 8 \sin^3 u] 2 dv du = 48\pi.$$

Zadaný integrál má tedy hodnotu $I = 0 + 36\pi + 48\pi = 84\pi$.

Příklad 20: Vypočítejte integrál $I = \int \int_{S^+} \vec{v} \cdot \vec{n} \, dS$, jestliže $\vec{v} = (x, y, z)$ a plocha S je parametrizována funkcí $\vec{r}(u, v) = (u \cos v, u \sin v, cv)$, $[u, v] \in [a, b] \times [0, 2\pi]$, $0 < a < b$, $c > 0$.

Řešení: Pro výpočet využijeme rovnost $\int \int_{S^+} \vec{v} \cdot \vec{n} \, dS = \int \int_{\Omega} \vec{v}(\vec{r}_u \times \vec{r}_v) \, du \, dv$. Platí $\vec{r}_u = (\cos v, \sin v, 0)$, $\vec{r}_v = (-u \sin v, u \cos v, c)$ a $\vec{r}_u \times \vec{r}_v = (c \sin v, -c \cos v, u)$. Tedy

$$I = \int_a^b \int_0^{2\pi} (u \cos v, u \sin v, cv) (c \sin v, -c \cos v, u) \, du \, dv = \int_a^b \int_0^{2\pi} cvu \, du \, dv = (b^2 - a^2)c\pi.$$

Greenova věta

Příklad 21: Užitím Greenovy věty vypočtete křivkový integrál

$\int_{\mathcal{K}^+} (x + y) \, dx - (x - y) \, dy$,
kde \mathcal{K}^+ je kladně orientovaná elipsa $\frac{x^2}{4} + \frac{y^2}{9} = 1$.

Řešení: V Greenově větě $\int \int_{\Omega} \left(-\frac{\partial f_1}{\partial y} + \frac{\partial f_2}{\partial x} \right) dx dy = \oint_{\partial \Omega^+} f_1 \, dx + f_2 \, dy$ položíme $f_1 = x + y$, $f_2 = -x + y$, pak $\frac{\partial f_1}{\partial y} = 1$ a $\frac{\partial f_2}{\partial x} = 1$. Tedy

$$\int_{\mathcal{K}} (x + y) \, dx - (x - y) \, dy = \iint_{\Omega} (-1 - 1) \, dx dy.$$

Převědeme dvojný integrál přes Ω do zobecněných polárních souřadnic

$$\begin{aligned} x &= 2r \cos \varphi, \\ y &= 3r \sin \varphi, \quad r > 0, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi. \end{aligned}$$

Pro Jakobián této transformace dostaneme

$$J_{\mathbf{f}} = \begin{pmatrix} \frac{\partial x}{\partial r} & \frac{\partial x}{\partial \varphi} \\ \frac{\partial y}{\partial r} & \frac{\partial y}{\partial \varphi} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \cos \varphi & -2r \sin \varphi \\ 3 \sin \varphi & 3r \cos \varphi \end{pmatrix}; \quad |\det J_{\mathbf{f}}| = |6r| = 6r.$$

Tudíž

$$\int_{\mathcal{K}} (x + y) \, dx - (x - y) \, dy = \iint_{\Omega} -2 \, dx dy = \int_0^1 \int_0^{2\pi} -2 \cdot 6r \, dr d\varphi = -24\pi.$$